

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра філософії, біоетики та іноземних мов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Світлана КОТЮЖИНСЬКА

01 вересня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ

**«ФІЛОСОФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ
НАУКОВО-МЕДИЧНОГО ПІЗНАННЯ»**

Рівень вищої освіти: третій (Доктор філософії)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 221 «Стоматологія»

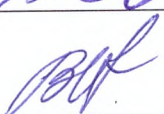
Освітньо-наукова програма: Стоматологія

Програму складено на основі освітньо-наукової програми «Стоматологія» підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності 221 «Стоматологія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», затвердженої Вченою Радою ОНМедУ, від 07.10.2021, протокол № 2.

Розробник:
завідувач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов, д. філос. н., професор Ханжи В. Б.

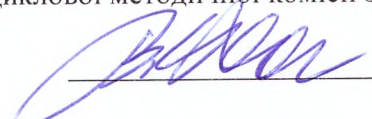
Робоча програма затверджена на засіданні кафедри філософії, біоетики та іноземних мов.
Протокол № 1 від 28.08.2023 р.

Завідувач кафедри Володимир ХАНЖИ

Погоджено з гарантом ОНП Володимир ГОРОХІВСЬКИЙ

Схвалено предметною методичною цикловою комісією з гуманітарних дисциплін ОНМедУ
Протокол № 1 від 29.08.2023 р.

Голова предметної циклової методичної комісії з гуманітарних дисциплін

 Володимир ХАНЖИ

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № ___ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № ___ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни:

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	Денна форма навчання	
Загальна кількість: Кредитів – 3 Годин – 90 Змістових тем – 14	Обов'язкова	
	Рік підготовки	1
	Семестр	II
	Лекції	16 годин
	Семінарські	30 годин
	Самостійна робота	44 годин
	У т.ч. індивідуальні завдання	0
	Форма підсумкового контролю	Іспит

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – підвищення якості підготовки аспірантів та здобувачів в галузі філософії та методології науки, оволодіння теоретико-методологічним апаратом сучасної науки, формування системи біоетичного мислення лікаря-науковця.

Завдання:

- визначення філософських засад сучасної наукової картини світу;
- оперування філософськими категоріями та доктринами;
- прояснення основних понять та проблем онтології, методології та аксіології науки;
- розуміння філософських проблем буття та пізнання у науково-медичній проекції;
- визначення закономірностей розвитку науки, зокрема пріоритетних напрямків розвитку стоматології;
- з'ясування сутності та методології науково-дослідницького процесу, етапів та закономірностей когнітивного процесу;
- визначення принципів генерування наукових гіпотез та технології формулювання дослідницького питання;
- аналіз та інтерпретація основних теорій, концепцій та результатів досліджень за обраним науковим напрямом;
- формування здатності застосування концепції сучасної філософії науки для планування та проведення науково-дослідної роботи;
- осмислення проблем людського буття у контексті сучасної науки, зокрема проблеми сутності моралі як особистісного вибору та соціокультурного феномену;
- розуміння основних засад постнекласичної науки у світлі її людиновимірності;
- прояснення проблеми гуманізації сучасної медицини та шляхів їх вирішення;
- осмислення соціокультурних, наукових і філософсько-методологічних засад біоетики та ноетики, а також етико-правових засад біомедичних досліджень.

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми дисципліна забезпечує набуття здобувачами вищої освіти **компетентностей**:

- *інтегральна (ІК)*:

Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у сфері стоматології, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики, застосовувати сучасні методології наукової та науково-педагогічної діяльності, здійснювати власні наукові дослідження, результати яких мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

- *загальні (ЗК)*:

ЗК 1. Здатність до вдосконалення та розвитку власного інтелектуального та загальнокультурного рівню.

ЗК 2. Вміння працювати автономно, з дотриманням дослідницької етики, академічної доброчесності та авторського права.

ЗК 4. Здатність до спілкування і роботи у професійному середовищі та з представниками інших професій у національному та міжнародному контексті.

ЗК 5. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми, здатність генерувати нові ідеї.

- спеціальні (фахові, предметні, СК):

СК 4. Здатність обирати методи та критерії оцінки досліджуваних феноменів та процесів в галузі медицини відповідно до цілей та завдань наукового проекту.

СК 6. Здатність проводити коректний аналіз даних та узагальнення результатів наукового дослідження.

СК 7. Здатність інтерпретувати можливості та обмеження дослідження, його роль у суспільстві.

Підсумкові результати навчання (ПРН):

ПРН 1. Застосовувати науково-професійні знання; формулювати ідеї, концепції з метою використання в роботі освітнього та наукового спрямування

ПРН 2. Демонструвати знання методології дослідження в цілому і методів певної сфери наукових інтересів зокрема.

ПРН 3. Інтерпретувати та аналізувати інформацію, коректно оцінювати нові й складні явища та проблеми з науковою точністю критично, самостійно і творчо.

ПРН 5. Формулювати наукові гіпотези, мету і завдання наукового дослідження.

ПРН 11. Інтерпретувати можливості та обмеження наукового дослідження, його роль в розвитку системи наукових знань і суспільства в цілому.

ПРН 13. Управляти роботою колективу у процесі розробки та реалізації наукових проектів у сфері стоматології.

ПРН 16. Використовувати етичні принципи в роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами, дотримуватися наукової етики.

ПРН 12. Представляти результати наукових досліджень в усній і письмовій формах у науковому співтоваристві і суспільстві в цілому, відповідно до національних та міжнародних стандартів.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант (здобувач) повинен:

знати:

- закономірності когнітивних процесів;
- дослідницьку етику;
- види та джерела інформації;
- форми, методи та засоби ідентифікації, пошуку та зберігання інформації;
- основи риторики та теорії аргументації;
- професійну лексику та термінологію відповідно до напрямку наукового дослідження;
- етапи та закономірності когнітивного процесу;
- сутність та етапи дослідницького процесу;
- методологію наукового дослідження;
- інформативні критерії оцінки процесів, функцій, явищ;
- можливості та обмеження різних методів дослідження;
- поняття новизни дослідження;
- технологію написання й стандарти оформлення наукових робіт до національних та міжнародних наукових видань;
- наукометричні бази і платформи (наприклад, Scopus, Web of Science, PubMed та ін.).

вміти:

- оперувати філософськими категоріями та доктринами;
- постійно вдосконалювати свій освітній та загальнокультурний рівень;
- самостійно виконувати освітню та наукову діяльність;
- обговорювати наукові знання; викладати свої погляди та приймати власні рішення;
- аналізувати основні теорії та концепції за напрямом дослідження;
- інтерпретувати результати досліджень за обраним науковим напрямом;
- проводити критичний аналіз сучасної наукової літератури;
- адекватно оцінювати досягнення та обмеження досліджень за обраним науковим напрямом;
- визначати ступінь вирішення проблем та потреби сучасної стоматологічної науки;
- формулювати дослідницькі питання та гіпотези;
- обирати та використовувати методи дослідження, адекватні для досягнення мети та завдань наукового проекту;
- визначати новизну, оцінювати теоретичну та практичну значущість дослідження;
- проводити аналіз і синтез даних;
- проводити мета-аналіз даних, систематизувати їх;
- володіти культурою мовлення, методами аргументації;
- представляти та обговорювати результати своєї роботи українською та іноземною мовою (англійською) в усній та письмовій формі.

3. Зміст робочої програми

Розділ 1. Онтологічні проблеми наукового пізнання

Тема 1. Предмет, функції, мета і принципи філософії та методології науки.

Філософські проблеми медичного пізнання

Філософія та методологія науки як фундаментальна гуманітарна дисципліна, що вивчає загальні закономірності та принципи розвитку і функціонування наукового знання, методологічні основи, структуру, функції та цілі науки. Філософія та методологія науки в системі епістемологічних знань. Місце цієї дисципліни в системі культури та науки. Зв'язок філософії та методології науки з іншими галузями людського знання.

Наука як об'єкт філософського дослідження. Загальні питання філософії та методології науки. Співвідношення теоретичного та емпіричного знання. Структура наукового знання. Проблема наукової раціональності. Онтологія, логіка та методологія науки. Демаркація наукового та позанаукового знання. Етичний та аксіологічний аспекти наукового пізнання. Пресупозиційна функція філософії щодо розвитку науки. Явні та неявні передумовні відношення (Р. Дж. Коллінгвуд, А. І. Уйомов).

Філософія та методологія медичного пізнання. Онтологічні, методологічні, етичні та аксіологічні проблеми теорії та практики медицини.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Наука як технологія пізнання. Діяльнісний аспект наукового дослідження. Форми організації науки. Поняття наукового товариства. Наукові школи. Складність та міждисциплінарність сучасного наукового знання. Процеси інтеграції та диференціації сучасного наукового знання.

Тема 2. Категорія «буття» в філософії. Натуральна та структурна онтологія. Онтологічні проблеми сучасного медичного знання

Категорія буття як вихідне філософське поняття, його світоглядне та методологічне значення. Структура буття: об'єктивна та суб'єктивна реальність. Сучасне філософське тлумачення структури та існування духовної та матеріальної сфер, людини та суспільства, світу в цілому. Категорія буття як трансцендентне поняття: від аристотелізму до сучасної метафізики. Діалектика понять «буття», «сутність», «існування». Світ як сукупна реальність, єдність матеріального та духовного, природи та людини. Потенціальне та актуальне буття. Категорії можливості, дійсності, передумов буття та становлення.

Поняття натуральної та структурної онтології. Категорії речі, властивості та відношення – базові категорії структурної онтології. Види речей, властивостей та відношень. Принцип структурної індиферентності до метафізичного вибору. Реїзм. Атрибутивізм. Реляціонізм. Категорії частини та цілого. Холізм та елементарізм.

Онтологічні проблеми нейронаук (нейробиології, нейрофізіології, неврології). Проблема розвитку біотехнологічної сфери наук (генна інженерія, кріогенне заморожування, нанотехнології, екологічні технології). Сучасні онтологічні моделі здоров'я.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Виникнення матеріалістичної та ідеалістичної тенденцій і становлення діалектики в античній філософії. Перші грецькі філософи: пошук першооснови всього існуючого (Мілетська школа, Геракліт, Піфагор). Проблема буття та руху у вченні елеатів (Парменід, Зенон). Об'єктивний ідеалізм в давньогрецькій філософії: платонівське вчення про «світ ідей» та «світ речей». Онтологія Аристотеля, логічна система філософа. Онтологія еллінізму. Особливості онтології Середньовіччя: теоцентризм, схоластичність. Вчення Августина Аврелія. Дискусія про природу універсалій. Філософія Фоми Аквінського та її продовження в неотомізмі.

Пантеїстичні тенденції в філософії Ренесансу. Протиборство схоластики та Дж. Бруно. Онтологія Нового часу: дуалізм та монізм (Р. Декарт та Б. Спіноза). Механіцизм як одна з сторін філософської думки XVII-XVIII ст.: вчення Т. Гоббса, французький матеріалізм (П. Гольбах, Ж. Ламетрі, Д. Дідро). Суб'єктивістська тенденція філософії Нового часу: Дж. Берклі, Д. Юм., І. Г. Фіхте. Об'єктивний ідеалізм Г. В. Ф. Гегеля. Розробка теорії діалектики. Критика філософії Гегеля Л. Фейєрбахом. Антропологічний матеріалізм. Філософія К. Маркса і Ф. Енгельса (діалектико-матеріалістична філософія).

Пошук нових орієнтирів в онтології. Вчення М. Гайдеггера, М. Бердяєва, Ж. П. Сартра. Релігійна філософія. Неотомізм. «Нова онтологія» М. Гартмана, «фундаментальна онтологія» М. Гайдеггера. Концепція трьох світів К. Поппера.

Тема 3. Філософська проблема матерії та її основних характеристик. Сучасне розуміння людського організму

Категорія «матерія» та її фундаментальне значення в філософському і науковому пізнанні. Ранньогрецькі уявлення про матеріальне джерело всього існуючого. Демокрит та Епікур: вчення про структуру матерії. Осмислення категорії «матерія» та механістичне світобачення в думці XVII-XVIII ст. Наукова революція XIX – поч. XX ст. та криза класичного атомізму. Сучасна наука про будову (структуру) і властивості об'єктивного світу та категорія матерії.

Матеріальна єдність світу. Сучасна наука про системно-структурну організацію матеріального світу. Діалектика понять «матерія» та «матеріальне», «матерія» та «природа». Матерія як єдність речовини та фізичних полів. Сучасні уявлення про елементарні частки та види фізичної взаємодії. Людський організм як матеріальна, органічна єдність природного, біологічного та соціального – об'єкт лікарської діяльності.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Поняття «рух». Різноманітність форм руху, їх класифікація. Сутність біологічної форми руху, критика механістичного та віталістичного її розуміння. Життєдіяльність людського організму в аспекті єдності всіх форм руху матерії. Проблема змінюваності світу та його розвитку. Місце синергетики в поясненні світу.

Тема 4. Простір та час як основні форми та атрибути буття. Проблема часу: онтологічний та антропологічний аспекти

Простір та час як основні форми та атрибути матерії. Розвиток природничо-наукових уявлень про простір та час.

Онтологічна парадигма часу. Вчення Платона про час як «рух Всесвіту». Аристотелівський час як «число, що рахується». Суб'єктивістське та об'єктивістське розуміння часу в середньовічній думці (Августин Аврелій та Фома Аквінський).

Пантеїстична елімінація часу в філософії Дж. Бруно. Класичне (І. Ньютон) та неklasичне (А. Ейнштейн) вирішення питання про спрямованість часу. Досягнення сучасної науки та вектор часу (І. Пригожин, С. П. Курдюмов, Р. Пенроуз, С. Гокінг).

Антропологічна парадигма часу. Кантівська антропологізація часу. Буття, людина та час в філософії Е. Гуссерля, М. Гайдеггера та Ж.-П. Сартра. Актуалізація «людиномірних» артикуляцій проблеми часу в сучасній думці. Психологічний, соціальний, лінгвістичний, художній час. Концепція антропного часу та історичного процесу.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Субстанціальна концепція простору та часу (І. Ньютон). Теорія відносності про єдність матерії, руху, простору, часу. Реляційна концепція простору та часу (А. Ейнштейн). Біологічний простір та час. Суб'єктивістське бачення простору та часу. Питання про походження ідей простору та часу в свідомості людини: апіоризм чи апостеріоризм?

Тема 5. Свідомість як філософська проблема. Свідомість з точки зору нейробіології. Свідомість та несвідоме. Свідомість та мова. Соціальний аспект свідомості. Місце і роль психофізичної проблеми в медицині

Категорія свідомості: її науковий та філософський зміст. Поняття психофізичної проблеми. «Важка та легка проблеми свідомості» (Д. Чалмерс). Нейробіологічний підхід до свідомості (Дж. Сьорль, Дж. Едельман, Ф. Крік, А. Кох, Дж. Тононі, Г. Рот, Черчленд та ін.). Диференціація онтологічних та епістемологічних інтерпретацій категорій суб'єктивного та об'єктивного. Проблема моделювання свідомості. Сильний та слабкий штучний інтелект. Нейрокібернетика. Аргументи Мері та китайської кімнати. Концепція нейронного динамічного ядра Дж. Едельмана та Дж. Тононі. Пошуки нейронних корелятивів свідомості. Біхевіористичне розуміння свідомості. Коннекціонізм. Функціональний елімінативізм Д. Денета. Нейроредукціонізм. Нейрофілософія Черчлендів. Концепція нейронних інваріантів Дж. Хокінса. Нейробіологія та проблеми свободи волі людини. Феномен нейрональної пластичності. Філософський базис нейронаук (М. Бенет, П. Хакер). Квантова концепція свідомості Р. Пенроуза. Нейросинергетика Г. Хакена. Когнітивна наука о свідомості (У. Матурана, Ф. Варела, Дж. Лакоф, М. Джонсон). Нейрофеноменологія Ф. Варели. Свідомість та мова. Мова та знакові системи. Природні та штучні мови. Структура мови та семіозису. Поняття знаку. Означник. Означуване. Референт. Функції мови. Ознаки мови (виразність, варіативність, конструктивність). Мова та реальність. Гіпотеза лінгвістичної відносності. Несумірність мовних каркасів. Концепція радикальної інтерпретації Д. Девідсона. Семантика та онтологія.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Трактування психофізичної проблеми з точки зору ідеалістичних концепцій суб'єктивістської та об'єктивістської спрямованості. Психофізична проблема з точки зору матеріалістичної філософії. Дуалістичне та плюралістичне вирішення проблеми свідомості. Дуалізм Р. Декарта. Розмаїття сучасних дуалістичних концепцій.

Структура свідомості. Ознаки свідомості. Самосвідомість. Свідоме та несвідоме в психіці людини. Фройдизм та неофройдизм в поясненні структури людської психіки та природи і ролі підсвідомого. Концепція колективного несвідомого К. Юнга. Психосинергетична концепція свідомості. Філософські проблеми психіатрії. Місце психотерапії у структурі лікувальної діяльності. Соціальний аспект свідомості.

Розділ 2. Гносеологічні та логіко-методологічні проблеми наукового пізнання

Тема 6. Пізнання як філософська проблема. Знання як об'єкт гносеології. Знання та його сателіти. Проблема істинності знань

Природа та структура знання. Одиниці знання. Знання в широкому та вузькому сенсі. Види знання. Ознаки раціонального знання (обґрунтованість, експліцитність, референціальність, інтерсуб'єктивність, валентність, рефлексивність, системність).

Відмінність знання від розуміння, віри, осмислення, впевненості та інших епістемічних понять.

Істина та заблудження. Різноманітність концепцій істини. Діалектика абсолютного та відносного в пізнанні. Абсолютна та відносна істини. Наукова істина – вища форма розвитку знань.

Аналіз емпіричних та апіорних істин (концепції Ф.Бекона, Р.Декарта, І.Канта). Конвенціоналізм та попперівське тлумачення відносності істини. Критика догматизму та релятивізму. Конкретність істини. Істина в теоретичному пізнанні. Цінність істини в природничо-науковому та соціальному пізнанні. Плюралізм та істина.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Проблема пізнаваності світу в історії філософії. Скептицизм, агностицизм та гносеологічний оптимізм у ставленні до можливостей пізнавальної діяльності людини. Ідеалістична та матеріалістична гносеологія. Проблема методу пізнання. Емпіризм та раціоналізм (Ф.Бекон та Р.Декарт). Сенсуалізм Дж. Локка. Теорія пізнання І.Канта.

Неопозитивізм та постпозитивізм про нові орієнтири філософського знання. Принципи верифікації та фальсифікації висловів. «Критичний раціоналізм» Р.Поппера. Поняття «парадигми» у вченні Т.Куна. Раціоналізм та ірраціоналізм. Криза класичної концепції раціональності. Причини актуалізації ірраціоналізму.

Суб'єкт та об'єкт пізнання. Місце та роль суб'єкта пізнання в класичній, неklasичній та постнеklasичній наукових картинах світу. Ідея «людиномірності» сучасної наукової картини світу. Соціально-історична природа пізнання. Практика як основа, рушійна сила та мета пізнання, її основні види практики. Єдність теорії та практики. Пізнання як творчість.

Діалектичний характер пізнання: його рівні та форми. Чуттєве пізнання та абстрактне мислення: їх можливості та обмеженість. Інтуїція – специфічний вид синтезу раціонального та чуттєвого пізнання. Сучасний філософський дискурс про методологічну культуру.

Тема 7. Методологія наукового пізнання. Класифікація методів пізнання. Форми організації наукового знання. Закономірності розвитку наукового знання

Історія наукового пізнання (етапи: класичний, неklasичний, постнеklasичний), зміна місця та ролі суб'єкта пізнання в ньому. Наукові знання: поняття, системи понять (дисциплінарні, комплексні). Філософсько-методологічні знання.

Проблема класифікації методів пізнання. Методи емпіричні та теоретичні, конкретно-наукові, загальнонаукові та загально-філософські. Спостереження, порівняння, вимірювання, класифікація, експеримент. Абстрагування, ідеалізація, формалізація, методи аналізу та синтезу, дедуктивний та індуктивний методи. Аналогія та моделювання. Системний метод. Філософські методи (феноменологічний, герменевтичний, діалектичний та ін.). Поняття між- та транс- дисциплінарності.

Форми організації та розвитку наукового пізнання: проблема, науковий факт, ідея, гіпотеза, концепція, теорія. Теорія як особлива форма наукового пізнання. Цілі ті функції наукової теорії. Семіотичний аналіз теорії. Типи наукових теорій. Структура теорії. Теоретичні та емпіричні поняття у структурі мови науки. Роль теоретичних термінів у систематизації наукового знання. Методологічна функція теоретичних конструктів. Формальні та змістові відношення між теоріями. Семіотичні відношення між теоріями. Несумірність теорій. Теорія та гіпотеза (К. Поппер). Теорія та концепція. Рівні організації наукового знання. Науковий факт і теорія. Теоретизм і фактуалізм. Критика поняття факту як інваріанту.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Концепція розвитку науки в філософії Т. Куна. Поняття нормальної науки та наукової революції. Нормальна наука як період розробки, поглиблення та розповсюдження пануючої парадигми. Критика кунівської концепції К. Поппером,

П. Феєрабендом, С. Тулміном, І. Лакатосом. Поняття дисциплінарної матриці. Парадигми та революції в медицині. Парадигмальне моделювання.

Поняття епістемі у вченні М. Фуко. Епістемне моделювання: його сутність та методологічні перспективи. Епістемно-парадигмальне моделювання як спроба врахування культурно-історичного контексту при формуванні зразкових наукових моделей.

Тема 8. Системний підхід та загальна теорія систем

Системний підхід у методології науки ХХ ст. Причини виникнення системної методології (складність об'єктів, що аналізуються, зростання наукоємності виробництва тощо). Системний підхід та системне мислення у різноманітних наукових дисциплінах ХХ ст.: віталістичний та організаційний напрямки в біології, тектологія А. Богданова, структурна лінгвістика Ф. де Сосюра, семіотика, як загальна теорія знакових систем, загальна теорія відкритих біологічних систем та загальна теорія систем Л. фон Берталанфі, квантова механіка, екологія, гештальтпсихологія, кібернетика, нейрокібернетика, психокібернетика Г. Бейтсона, теорія інформації, теорія фреймів, теорія функціональних систем П. Анохіна, теорія автопоєзу У. Матурани та Ф. Варели, теорії хаосу, теорія процесів А. Янга, теорія дисипативних структур І. Пригожина, синергетика та нейросинергетика Г. Хакена, системна філософія Е. Ласло, загальна параметрична теорія систем А. Уймова, еволюціоніка А. Урманцева, когнітивна наука, екофілософія, системний підхід Ф. Капри, інтегральний підхід К. Уїлбера, логіка відкритого синтезу В. Моїсеєва т. ін. соціосинергетика та психосинергетика. Проблема дефініції поняття системи. Системні дескриптори (концепт, структура, субстрат) та системні параметри (цілісність, складність, регенеративність, іманентність, варіативність, гомогенність, мінімальність та ін.). Принципи холізму та редукціонізму в біології та медицині. Генеза поняття гомеостазу (К. Бернар, У. Кенон). Поняття зворотного зв'язку (проблема субстрату систем). Проблема формалізації біологічних систем. Пошук системних закономірностей. Диференціація понять: системний підхід, системний метод, системний аналіз та синтез, теорія систем (загальна та часткова). Системний підхід у медичному (зокрема стоматологічному) знанні.

Тема 9. Діалектика як метод та теорія пізнання. Категорії, закони та принципи діалектики. Альтернативи діалектиці. Синергетика як теорія і метод дослідження систем, що самоорганізуються

Фундаментальні діалектичні принципи загального взаємозв'язку та розвитку. Категорії діалектики: «можливість» і «дійсність», «причина» і «наслідок», «необхідність» і «випадковість», «сутність» та «явище», «форма» та «зміст» тощо. Діалектичні закони як закони розвитку духовної сфери (Г. В. Ф. Гегель). Матеріалістична спроба застосування законів діалектики як законів розвитку природи, людського мислення та суспільства. Причини негативного ставлення до діалектики, подолання однобічності в оцінці місця та ролі діалектичного підходу в пізнанні. «Негативна діалектика» Т. Адорно.

Загальні закономірності розвитку людського організму та діалектика. Взаємозв'язок станів норми та патології в діалектичному ракурсі. Діалектичний зв'язок причин та наслідків в медичному знанні: медичний діагноз і прогнозування.

Синергетика як теорія і метод пізнання систем, що самоорганізуються. Загальні властивості систем, що самоорганізуються: багаторівневість, відкритість, нелінійність, наявність зворотних зв'язків, стохастичність. Новаторство синергетики у розумінні процесів розвитку. Людина як багаторівнева система, що саморегулюється і самоорганізується. Діалог філософсько-методологічного та медико-біологічного видів знання з питань саморозвитку організму людини.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Діалектика як метод пізнання та відповідна теорія. Історичні типи діалектики (стихійна, діалектика як формальна логіка, ідеалістична, матеріалістична). Альтернативність діалектичного та метафізичного методів пізнання. Використання діалектичного і метафізичного пізнання в історії науки.

Тема 10. Логіка як наука. Класифікація логічних систем. Дедуктивна та індуктивна логіка

Предмет логіки. Визначення логіки як науки. Поняття логічної форми. Онтологічний базис логіки. Логічна семіотика. Логічний синтаксис та семантика. Проблема логічної прагматики. Поняття формалізації. Логіка висловлювань. Логіка предикатів. Поняття мови та числення. Мова логіки висловлювання. Числення логіки висловлювань. Мова логіки предикатів. Числення логіки предикатів. Традиційна, класична (математична) і неklasична логіки. Багатозначні логіки. Конструктивістська логіка. Модальні логіки. Мова тернарного опису. Зміст і об'єм поняття. Закон Локка. Види понять. Операції над поняттями. Логічні відношення між поняттями. Судження і речення. Загальні та часткові судження. Атрибутивні судження. Реляційні судження. Модальні судження. Умовивід у різних логічних системах. Таблиці істинності. Закони логіки та тавтології. Парадокси матеріальної імплікації. Дедуктивний та індуктивний умовивід. Виводи із поняття. Безпосередні умовиводи. Поняття силогізму. Силогізм як система термінів. Силогізм як система посилок. Фігури силогізму. Загальні та спеціальні правила силогізмів. Онтологічний статус логіки висловлювань. Дедукція та індукція. Повна та неповна індукція. Індукція та дослідження причинних зв'язків. Канони Міля. Базові формививодів за аналогією. Підвищення правомірності виводів за аналогією.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Основні логічні форми мислення. Поняття. Судження. Умовивід. Доведення. Класифікація логічних систем на історичній основі, по методу, по предмету предмету дослідження. Логіка у стародавньому світі: Греція, Індія, Китай. Середньовічна логіка у Європі та на Сході. Сучасна логіка.

Розділ 3. Філософсько-антропологічні аспекти науково-медичного пізнання

Тема 11. Специфіка людського буття. Антропоцентризм, антропний принцип та ідея людиномірності науки. Взаємозв'язок філософської антропології, біології та медицини

Буття людини як єдність об'єктивної та суб'єктивної реальності, тіла та духа. Природа, сутність та призначення людини. Діалектика природного, біологічного та соціального в людині. Людина (індивід, особа, особистість, індивідуальність) та суспільство. Буття людини як основна проблема екзистенціалізму.

Критика біологізаторських та соціологізаторських тлумачень людини. Види соціальної діяльності людини як прояв її буття та еволюції. Лікувально-профілактична діяльність суспільства як вид діяльності людини. Взаємодія інтелекту, волі та емоцій у діяльності людини. Реальність думок та вчинків людини у соціальному просторі.

Антропологізація наукового знання в кін. ХХ поч. ХХІ ст. Антропний принцип: онтологічний та методологічний аспекти. Ідея «людиномірності» науки.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Визначення філософської антропології. Філософія та проблема людини. «Антропологічний поворот» давньогрецької думки: софісти та Сократ. Антропологічні проблеми філософії середньовіччя. Релігійний фаталізм та спроби його подолання: вчення Августина Аврелія та Боеція. Питання про співвідношення віри та розуму. Проблема теодицеї. Гуманістичний характер філософії епохи Відродження. Проблема людини у творчості італійських гуманістів («Флорентійська академія»). Вчення М.Фічіно, П. делла Мірандолли). Філософія Леонардо да Вінчі. Філософія людини Р. Декарта. Соціокультурні та теоретико-методологічні передумови «антропологічного повороту» у європейській філософії кін. ХІХ–ХХ ст. Повернення до теми людини в філософії С. К'єркегора. Ірраціоналізм та волюнтаризм А.Шопенгауера та Ф.Ніцше. Екзистенціалізм і персоналізм: загальна характеристика. Сучасна антропологічна світоглядна установка. Основні принципи «етики після Аушвица» К. Ясперса. Проблема людини у ХХ ст. (М. Бубер). Основні риси ситуації постмодерну (Ж. Ліотар).

Тема 12. Біоетика як професійна медична етика. Проблеми життя і смерті, здоров'я і хвороби людини у контексті біоетики. Сенс людського життя

Біоетичні аспекти використання нових біомедичних технологій. Предмет та основні напрямки біоетики. Історія виникнення. Взаємовідношення медичної етики, деонтології та біоетики. Механізми формування професійних етик. Криза етики Гіппократа. Патерналізм у медичній етиці та сучасні моделі взаємодії «лікар-пацієнт». Наукові та соціокультурні передумови виникнення біоетики. Філософські передумови виникнення біоетики: етика благоговіння перед життям, філософія життя, феноменологія, екзистенціалізм. Внесок філософії життя в розвиток біоетики: біологізм, інтуїтивізм. Феноменологія та екзистенціалізм та їх вплив на біоетичний світогляд. Вчення М. Шелера про порядок серця. Основні теоретичні та методологічні засади сучасної біоетики. Метабіоетика. Принципізм. Особистість лікаря-стоматолога та впровадження принципів біоетики у медичну практику. Моральні цінності лікаря (життя, здоров'я, милосердя, співпереживання та ін.).

Смерть як філософське, соціокультурне та медичне явище. Проблема евтаназії: етико-правові аспекти. Право людини на гідне вмирання та смерть. Хоспіс як альтернатива евтаназії. Етико-правові питання репродукції людини. Цінність сім'ї. Валеологічна, психосоматична, екологічна та біоетичні моделі здоров'я. Біоетика та християнство. Особливості християнської біоетики. Роль цінностей, моральних теорій та принципів біоетики у вирішенні моральних дилем в стоматології та інших галузях практичної медицини. Розвиток біоетики в Україні.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Цінності Просвітництва та біоетика. Американська та європейська моделі біоетики. Біомедична етика Т. Бочампа і Дж. Чілдреса. Принцип поваги до автономії особистості. Інформована згода пацієнта. Принцип „Роби благо”. Принцип „Не нашкодь”. Правила біоетики: правдивості, невтручання в приватне життя, конфіденційності, вірності. Види шкоди. Ятрогенії. Принцип справедливості. Соціально-етичні проблеми розподілу ресурсів у системі охорони здоров'я. Європейська біоетика та біоправо. Принцип поваги до гідності особистості. Принцип цілісності. Принцип вразливості. Принцип відповідальності. Принцип попередження шкоди. Принцип толерантності. Принципи недискримінації і нестигматизації. Принципи солідарності і кооперації. Принцип плюралізму. Міжнародні документи з питань біоетики та прав людини. Функції, роль, зміст «Етичного кодексу лікаря України».

Тема 13. Етичні та правові засади регулювання біомедичних досліджень. Впровадження принципів біоетики в медичну практику. Етична експертиза біомедичних досліджень

Процедура отримання інформованої згоди як механізм захисту прав учасника дослідження (пацієнта, волонтера). Захист прав лікаря-дослідника. Мінімізація ризиків для досліджуваних при проведенні клінічних досліджень. Науково-методологічні аспекти дослідження та біоетика. Основні права людини та принципи біоетики, їх відображення у структурі «Форми інформованої згоди». Контроль за якістю дослідження. Контроль за непередбаченими, небажаними явищами у ході дослідження. Контроль за дотриманням прав пацієнта-учасника клінічного дослідження.

Біомедичні дослідження. Особливості клінічних та доклінічних досліджень. Медико-етичні та правові проблеми клінічних випробувань лікарських препаратів і медичної апаратури. Принципи доказової медицини (зокрема в галузі стоматології). Історія становлення клініки як соціальної інституції. Біоетичні принципи при проведенні клінічних досліджень. Етико-правові аспекти роботи з експериментальними тваринами. Захист експериментальних тварин від жорстокого поводження. Основні принципи належної клінічної практики. Українські законодавчі акти, спрямовані на захист прав, свобод та гідності людини, яка бере участь у клінічних дослідженнях (Конституція

України, Цивільний кодекс, Основи законодавства України про охорону здоров'я та ін.). Основні положення Етичного кодексу вченого України.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Принципи належної клінічної практики. Механізми біоетичного контролю та етико-правового регулювання наукових проєктів, зокрема стоматологічних досліджень. Терапевтичні та нетерапевтичні клінічні дослідження. Комітети/комісії з етики/біоетики: склад, повноваження, функції. Принципи роботи комітетів з етики (незалежність, плюралізм, демократія, толерантність, гендерна та вікова рівновага, міждисциплінарний характер та ін.). Центральні та локальні комітети з етики. Комітети з етики при клініках. Сутність та форми біоетичної експертизи клінічних досліджень. Біоетичний моніторинг клінічних досліджень. Соціальна роль комітетів з етики, що проводять біоетичну експертизу наукових досліджень.

Тема 14. Глобальна біоетика та ноетика як сучасні етапи розвитку біоетики

Основні ідеї глобальної біоетики В.Р. Поттера. Закономірності розвитку біоетики. Екологічна та медична біоетика. Ноетика як сучасний етап розвитку біоетики. Передумови виникнення ноетики. Ноетика та ідеї трансгуманізму. Ризики сучасних технологій та біобезпека. Етико-правові засади регулювання біобезпеки в світі та в Україні. Нанотехнології та сучасне суспільство. Етичні та юридичні аспекти нових генно-інженерних технологій. Біоетика та медична генетика. Принцип застереження. Юридичні та етичні питання застосування технології стовбурових клітин в Україні. Бізнес-інтереси та моральність лікаря-стоматолога. Комп'ютерні технології, психотехнології – нові виклики біоетиці.

Об'єкти для самостійного вивчення:

Вчення В.І. Вернадського про ноосферу. Взаємозв'язок вчення про ноосферу та ноетику. Цінності та принципи глобальної біоетики та ноетики. Життя як неметафізична сутність. Вчення А. Швайцера про благоговіння перед життям. Біоцентризм як світоглядна настанова. Природне право на життя. Самоцінність представників життя.

4. Структура навчальної дисципліни

Тема	Лекції	Семінарські заняття	СРС
<i>Розділ 1. Онтологічні проблеми наукового пізнання</i>			
1. Предмет, функції, мета і принципи філософії та методології науки. Філософські проблеми медичного пізнання	2	2	3
2. Категорія «буття» в філософії. Натуральна та структурна онтологія. Онтологічні проблеми сучасного медичного знання	2	2	3
3. Філософська проблема матерії та її основних характеристик. Сучасне розуміння людського організму		2	3
4. Простір та час як основні форми та атрибути буття. Проблема часу: онтологічний та антропологічний аспекти	2	2	3
5. Свідомість як філософська проблема. Свідомість з точки зору нейробіології. Свідомість та несвідоме. Свідомість та мова. Соціальний аспект свідомості. Місце і роль психофізичної проблеми в медицині	2	2	3
<i>Розділ 2. Гносеологічні та логіко-методологічні проблеми наукового пізнання</i>			
6. Пізнання як філософська проблема. Знання як об'єкт гносеології. Знання та його сателіти. Проблема істинності знань	2	2	3
7. Методологія наукового пізнання. Класифікація методів пізнання. Форми організації наукового знання. Закономірності розвитку наукового знання	1	4	4
8. Системний підхід та загальна теорія систем	1	2	3
9. Діалектика як метод та теорія пізнання. Альтернативи діалектиці. Синергетика як теорія і метод дослідження систем, що самоорганізуються	2	2	3
10. Логіка як наука. Класифікація логічних систем. Дедуктивна та індуктивна логіка		2	3
<i>Розділ 3. Філософсько-антропологічні аспекти науково-медичного пізнання</i>			
11. Специфіка людського буття. Антропоцентризм, антропний принцип та ідея людиномірності науки. Взаємозв'язок філософської антропології, біології та медицини	1	2	4
12. Біоетика як професійна медична етика. Проблеми життя і смерті, здоров'я і хвороби людини у контексті біоетики. Сенс людського життя	1	2	3
13. Етичні та правові засади регулювання біомедичних досліджень. Впровадження принципів біоетики в медичну практику. Етична експертиза біомедичних досліджень		2	3
14. Глобальна біоетика та ноетика як сучасні етапи розвитку біоетики		2	3
	16 год.	30 год.	44 год.
Разом	90 год.		

5. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва тем та зміст	Обсяг в годинах
1.	Предмет, функції, мета і принципи філософії та методології науки. Філософські проблеми медичного пізнання	2
2.	Категорія «буття» в філософії. Натуральна та структурна онтологія. Онтологічні проблеми сучасного медичного знання	2
3.	Простір та час як основні форми та атрибути буття. Проблема часу: онтологічний та антропологічний аспекти	2
4.	Свідомість як філософська проблема. Свідомість з точки зору нейробіології. Свідомість та несвідоме. Свідомість та мова. Соціальний аспект свідомості. Місце і роль психофізичної проблеми в медицині	2
5.	Пізнання як філософська проблема. Знання як об'єкт гносеології. Знання та його сателіти. Проблема істинності знань	2
6.	Методологія наукового пізнання. Класифікація методів пізнання. Форми організації наукового знання. Закономірності розвитку наукового знання	1
7.	Системний підхід та загальна теорія систем	1
8.	Діалектика як метод та теорія пізнання. Альтернативи діалектиці. Синергетика як теорія і метод дослідження систем, що самоорганізуються	2
9.	Специфіка людського буття. Антропоцентризм, антропний принцип та ідея людиномірності науки. Взаємозв'язок філософської антропології, біології та медицини	1
10.	Біоетика як професійна медична етика. Проблеми життя і смерті, здоров'я і хвороби людини у контексті біоетики. Сенс людського життя	1
	Разом	16

6. Тематичний план семінарських занять

№ з/п	Назва тем та зміст	Обсяг в годинах
1.	Предмет, функції, мета і принципи філософії та методології науки. Філософські проблеми медичного пізнання	2
2.	Категорія «буття» в філософії. Натуральна та структурна онтологія. Онтологічні проблеми сучасного медичного знання	2
3.	Філософська проблема матерії та її основних характеристик. Сучасне розуміння людського організму	2
4.	Простір та час як основні форми та атрибути буття. Проблема часу: онтологічний та антропологічний аспекти	2
5.	Свідомість як філософська проблема. Свідомість з точки зору нейробіології. Свідомість та несвідоме. Свідомість та мова. Соціальний аспект свідомості. Місце і роль психофізичної проблеми в медицині	2
6.	Пізнання як філософська проблема. Знання як об'єкт гносеології. Знання та його сателіти. Проблема істинності знань	2
7.	Методологія наукового пізнання. Класифікація методів пізнання. Форми організації наукового знання. Закономірності розвитку наукового знання	4
8.	Системний підхід та загальна теорія систем	2
9.	Діалектика як метод та теорія пізнання. Альтернативи діалектиці. Синергетика як теорія і метод дослідження систем, що самоорганізуються	2
10.	Логіка як наука. Класифікація логічних систем. Дедуктивна та індуктивна логіка	2
11.	Специфіка людського буття. Антропоцентризм, антропний принцип та ідея людиномірності науки. Взаємозв'язок філософської антропології, біології та медицини	2
12.	Біоетика як професійна медична етика. Проблеми життя і смерті, здоров'я і хвороби людини у контексті біоетики. Сенс людського життя	2
13.	Етичні та правові засади регулювання біомедичних досліджень. Впровадження принципів біоетики в медичну практику. Етична експертиза біомедичних досліджень	2
14.	Глобальна біоетика та нооетика як сучасні етапи розвитку біоетики	2
	Разом	30

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва тем та зміст	Обсяг в годинах
1.	Предмет, функції, мета і принципи філософії та методології науки. Філософські проблеми медичного пізнання	3
2.	Категорія «буття» в філософії. Натуральна та структурна онтологія. Онтологічні проблеми сучасного медичного знання	3
3.	Філософська проблема матерії та її основних характеристик. Сучасне розуміння людського організму	3
4.	Простір та час як основні форми та атрибути буття. Проблема часу: онтологічний та антропологічний аспекти	3
5.	Свідомість як філософська проблема. Свідомість з точки зору нейробіології. Свідомість та несвідоме. Свідомість та мова. Соціальний аспект свідомості. Місце і роль психофізичної проблеми в медицині.	3
6.	Пізнання як філософська проблема. Знання як об'єкт гносеології. Знання та його сателіти. Проблема істинності знань	3
7.	Методологія наукового пізнання. Класифікація методів пізнання. Форми організації наукового знання. Закономірності розвитку наукового знання.	4
8.	Системний підхід та загальна теорія систем	3
9.	Діалектика як метод та теорія пізнання. Альтернативи діалектиці. Синергетика як теорія і метод дослідження систем, що самоорганізуються	3
10.	Логіка як наука. Класифікація логічних систем. Дедуктивна та індуктивна логіка	3
11.	Специфіка людського буття. Антропоцентризм, антропний принцип та ідея людиномірності науки. Взаємозв'язок філософської антропології, біології та медицини	4
12.	Біоетика як професійна медична етика. Проблеми життя і смерті, здоров'я і хвороби людини у контексті біоетики. Сенс людського життя	3
13.	Етичні та правові засади регулювання біомедичних досліджень. Впровадження принципів біоетики в медичну практику. Етична експертиза біомедичних досліджень	3
14.	Глобальна біоетика та нооетика як сучасні етапи розвитку біоетики	3
Разом		44

8. Індивідуальні завдання

Не передбачено робочим навчальним планом.

9. Методи навчання

У процесі проведення лекцій та семінарських занять:

- за домінуючими засобами навчання: вербальні, наочні;
- складання графічних схем;
- розв'язання творчих завдань;
- бліц-опитування;
- групові дискусії з проблемних ситуацій;
- виконання письмових завдань;
- індивідуально-контрольна співбесіда;
- логічні вправи;
- рольові (ділові) ігри;
- ситуаційні завдання («кейс-метод»);
- виконання індивідуальних філософських досліджень;
- проблемний метод навчання, який націлений на формування у слухачів спроможності до діалогу та вміння відстоювати свою власну думку;
- метод навчання «мозковий штурм», який спонукає слухачів проявити творчий підхід і знайти альтернативні методи вирішення запропонованих завдань шляхом вільного вираження думок.

Під час самостійної роботи:

- самостійна робота з підручником;
- самостійна (дистанційна) робота з першоджерелами;
- підготовка доповідей.

10. Методи контролю і критерії оцінювання результатів навчання

Поточний контроль: усне опитування, оцінювання доповідей, оцінювання здатності розв'язання ситуаційних завдань, вміння підтримати дискусію на занятті.

Підсумковий контроль: іспит.

Поточний контроль здійснюється на семінарських заняттях відповідно до сформульованих завдань з кожної теми. Навчальна діяльність аспірантів (пошукувачів) контролюється на практичних заняттях під час поточного контролю відповідно до конкретних цілей та під час індивідуальної роботи викладача зі слухачем. При оцінюванні навчальної діяльності перевага надається стандартизованим методам контролю: усному опитуванню, структурованим письмовим роботам, дискусіям, ролевим іграм, доповідям.

При засвоєнні кожної теми за поточну навчальну діяльність слухачу виставляються оцінки за 4-бальною традиційною шкалою.

Оцінювання самостійної роботи:

Оцінювання самостійної роботи слухачів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною роботою, здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному аудиторному занятті, а також на підсумковому контролі (іспиті).

Оцінка успішності з дисципліни є рейтинговою і виставляється за 200-бальною шкалою і має визначення за системою ECTS та традиційною шкалою, прийнятою в Україні.

11. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Наприкінці вивчення дисципліни поточна успішність розраховується як середній поточний бал, тобто середнє арифметичне всіх отриманих аспірантом (здобувачем) оцінок за традиційною шкалою, округлене до двох знаків після коми.

До підсумкового контролю (іспиту) аспіранти (здобувачі) допускаються за умови відсутності академічної заборгованості і наявності середнього балу за поточну навчальну діяльність не менше 3,00.

Оцінка за дисципліну є середнім арифметичним двох складових:

- середній поточний бал як середнє арифметичне всіх поточних оцінок;

- традиційна оцінка за іспит.

Отриманий середній бал за дисципліну конвертується в оцінку за 200-бальною шкалою шляхом помноження середнього арифметичного на 40 (отримана оцінка округлюється до цілих).

Таблиця конвертації багатобальної оцінки у традиційну:

Оцінка за 200-бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою
185–200	Відмінно
151–184	Добре
120–150	Задовільно

12. Перелік питань до іспиту

1. Філософія та методологія науки як фундаментальна гуманітарна дисципліна.
2. Філософія та методологія науки в системі епістемологічних знань. Місце цієї дисципліни в системі культури та науки. Зв'язок філософії та методології науки з іншими галузями людського знання.
3. Наука як об'єкт філософського дослідження. Загальні питання філософії та методології науки.
4. Співвідношення теоретичного та емпіричного знання.
5. Структура наукового знання. Проблема наукової раціональності.
6. Форми організації науки. Поняття наукового товариства. Наукові школи.
7. Філософія та методологія медичного пізнання. Онтологічні, методологічні, етичні та аксіологічні проблеми теорії та практики медицини (зокрема стоматології).
8. Категорія буття як вихідне філософське поняття, його світоглядне та методологічне значення. Структура буття: об'єктивна та суб'єктивна реальність.
9. Діалектика понять «буття», «сутність», «існування».
10. Світ як сукупна реальність, єдність матеріального та духовного, природи та людини.
11. Потенціальне та актуальне буття. Категорії можливості, дійсності, передумов буття та становлення.
12. Виникнення матеріалістичної та ідеалістичної тенденцій і становлення діалектики в античній філософії.
13. Об'єктивний ідеалізм в давньогрецькій філософії: платонівське вчення про «світ ідей» та «світ речей».
14. Онтологія Аристотеля, логічна система філософа.
15. Онтологія та антропологія еллінізму.
16. Особливості онтології Середньовіччя: теоцентризм, схоластицизм.
17. Вчення Августина Аврелія. Філософія Томи Аквінського та її продовження в неомізімі.
18. Пантеїстичні тенденції в філософії Ренесансу. Протиборство схоластики та Дж. Бруно.
19. Онтологія Нового часу: дуалізм та монізм (Р. Декарт та Б. Спіноза).
20. Суб'єктивістська тенденція філософії Нового часу: Дж. Берклі, Д. Юм., І. Г. Фіхте.
21. Об'єктивний ідеалізм Г. В. Ф. Гегеля. Розробка теорії діалектики.
22. Філософія К. Маркса і Ф. Енгельса (діалектико-матеріалістична філософія).
23. Пошук нових орієнтирів в онтології. Вчення М. Гайдеггера, М. Бердяєва, Ж. П. Сартра.
24. Поняття натуральної та структурної онтології.
25. Категорії речі, властивості та відношення – базові категорії структурної онтології. Види речей, властивостей та відношень.
26. Принцип структурної індіферентності до метафізичного вибору. Реїзм. Атрибутивізм. Реляціонізм.
27. Онтологічні проблеми нейронаук (нейробіології, нейрофізіології, неврології). Сучасні онтологічні моделі здоров'я.

28. Категорія «матерія» та її фундаментальне значення в філософському і науковому пізнанні.
29. Матеріальна єдність світу. Сучасна наука про системно-структурну організацію матеріального світу.
30. Діалектика понять «матерія» та «матеріальне», «матерія» та «природа».
31. Людський організм як матеріальна, органічна єдність природного, біологічного та соціального – об'єкт лікарської діяльності.
32. Поняття «рух». Різноманітність форм руху, їх класифікація. Сутність біологічної форми руху, критика механістичного та віталістичного її розуміння.
33. Проблема змінюваності світу та його розвитку. Місце синергетики в поясненні світу.
34. Простір та час як основні форми та атрибути матерії. Розвиток природничо-наукових уявлень про простір та час. Біологічний простір та час.
35. Вчення Платона про час як «рух Всесвіту». Аристотелівський час як «число, що рахується».
36. Суб'єктивістське та об'єктивістське розуміння часу в середньовічній думці (Августин Аврелій та Фома Аквінський).
37. Пантеїстична елімінація часу в філософії Дж. Бруно.
38. Субстанціальна (І. Ньютон) та реляційна (А. Ейнштейн) концепції простору та часу. Суб'єктивістське бачення простору та часу.
39. Класичне (І. Ньютон) та некласичне (А. Ейнштейн) вирішення питання про спрямованість часу.
40. Досягнення сучасної науки та вектор часу (І. Пригожин, С. П. Курдюмов, Р. Пенроуз, С. Гокінг).
41. Антропологічне розуміння часу: вчення І. Канта, М. Гайдеггера та Ж. П. Сартра.
42. Психологічний та соціальний час. Концепція антропного часу та історичного процесу.
43. Категорія свідомості: її науковий та філософський зміст. Поняття психофізичної проблеми.
44. Дуалістичне та плюралістичне вирішення проблеми свідомості. Розмаїття сучасних дуалістичних концепцій.
45. Диференціація онтологічних та епістемологічних інтерпретацій категорій суб'єктивного та об'єктивного.
46. Філософський базис нейронаук (М. Бенет, П. Хакер).
47. Пошуки нейронних корелятивів свідомості. Концепція нейронних інваріантів Дж. Хокінса. Феномен нейрональної пластичності.
48. Нейросинергетика Г. Гакена та нейрофеноменологія Ф. Варели.
49. Структура свідомості. Ознаки свідомості. Самосвідомість.
50. Свідоме та несвідоме в психіці людини. Фройдизм та неофройдизм в поясненні структури людської психіки та природи і ролі підсвідомого. Концепція колективного несвідомого К. Юнга.
51. Психосинергетична концепція свідомості.
52. Соціальний аспект свідомості. Свідомість та мова.
53. Мова та знакові системи. Природні та штучні мови. Мова та реальність. Семантика та онтологія.
54. Проблема пізнаваності світу в історії філософії. Скептицизм, агностицизм та гносеологічний оптимізм у ставленні до можливостей пізнавальної діяльності людини.
55. Проблема методу пізнання. Емпіризм та раціоналізм. Раціоналізм та ірраціоналізм. Криза класичної концепції раціональності. Причини актуалізації ірраціоналізму.
56. Суб'єкт та об'єкт пізнання. Місце та роль суб'єкта пізнання в класичній, некласичній та постнекласичній наукових картинах світу.
57. Соціально-історична природа пізнання. Практика як основа, рушійна сила та мета пізнання, її основні види практики.

58. Діалектичний характер пізнання: його рівні та форми. Чуттєве пізнання та абстрактне мислення: їх можливості та обмеженість.
59. Природа та структура знання. Одиниці знання. Знання в широкому та вузькому сенсі. Види знання.
60. Відмінність знання від розуміння, віри, осмислення, впевненості та інших епістемічних понять.
61. Істина та заблудження. Різноманітність концепцій істини. Діалектика абсолютного та відносного в пізнанні. Абсолютна та відносна істини. Наукова істина – вища форма розвитку знань.
62. Аналіз емпіричних та апіорних істин (концепції Ф.Бекона, Р.Декарта, І.Канта).
63. Історія наукового пізнання (етапи: класичний, некласичний, постнекласичний), зміна місця та ролі суб'єкта пізнання в ньому.
64. Наукові знання: поняття, системи понять (дисциплінарні, комплексні). Філософсько-методологічні знання.
65. Проблема класифікації методів пізнання. Методи емпіричні та теоретичні, конкретно-наукові, загальнонаукові та загально-філософські.
66. Філософські методи (феноменологічний, герменевтичний, діалектичний та ін.). Поняття між- та транс- дисциплінарності.
67. Форми організації та розвитку наукового пізнання: проблема, науковий факт, ідея, гіпотеза, концепція, теорія.
68. Теорія як особлива форма наукового пізнання. Цілі ті функції наукової теорії. Семіотичний аналіз теорії. Теоретичні та емпіричні поняття у структурі мови науки.
69. Формальні та змістові відношення між теоріями. Семіотичні відношення між теоріями. Несумірність теорій. Теорія та гіпотеза (К. Поппер). Теорія та концепція.
70. Поняття нормальної науки та наукової революції (Т. Кун). Парадигми та революції в медицині.
71. Епістемно-парадигмальне моделювання як спроба врахування культурно-історичного контексту при формуванні зразкових наукових моделей.
72. Системний підхід у методології науки ХХ ст. Причини виникнення системної методології (складність об'єктів, що аналізуються, зростання наукоємності виробництва тощо).
73. Соціосинергетика та психосинергетика.
74. Проблема дефініції поняття системи. Системні дескриптори (концепт, структура, субстрат) та системні параметри
75. Проблема формалізації біологічних систем. Пошук системних закономірностей.
76. Альтернативність діалектичного та метафізичного методів пізнання.
77. Фундаментальні діалектичні принципи загального взаємозв'язку та розвитку.
78. Діалектичні закони як закони розвитку духовної сфери (Г. В. Ф. Гегель). Матеріалістична спроба застосування законів діалектики як законів розвитку природи, людського мислення та суспільства.
79. Причини негативного ставлення до діалектики, подолання однобічності в оцінці місця та ролі діалектичного підходу в пізнанні.
80. Загальні закономірності розвитку людського організму та діалектика. Діалектичний зв'язок причин та наслідків в медичному знанні: медичний діагноз і прогнозування.
81. Синергетика як теорія і метод пізнання систем, що самоорганізуються. Загальні властивості систем, що самоорганізуються.
82. Людина як багаторівнева система, що саморегулюється і самоорганізується.
83. Предмет логіки. Визначення логіки як науки. Поняття логічної форми.
84. Поняття формалізації. Поняття мови та числення. Класифікація логічних систем на історичній основі, по методу, по предмету предмету дослідження.
85. Багатозначні логіки. Конструктивістська логіка. Модальні логіки. Мова тернарного опису.

86. Зміст і об'єм поняття. Види понять. Операції над поняттями. Логічні відношення між поняттями. Судження і речення. Виводи із поняття.
87. Умовивід у різних логічних системах. Закони логіки та тавтології. Поняття силогізму.
88. Дедукція та індукція. Повна та неповна індукція. Індукція та дослідження причинних зв'язків.
89. Буття людини як єдність об'єктивної та суб'єктивної реальності, тіла та духа. Природа, сутність та призначення людини. Діалектика природного, біологічного та соціального в людині.
90. Види соціальної діяльності людини як прояв її буття та еволюції. Лікувально-профілактична діяльність суспільства як вид діяльності людини.
91. Взаємодія інтелекту, волі та емоцій у діяльності людини. Реальність думок та вчинків людини у соціальному просторі.
92. Філософська антропологія: предмет та функції.
93. «Антропологічний поворот» давньогрецької думки: софісти та Сократ. Антропологічні проблеми філософії середньовіччя. Проблема теодицеї. Гуманістичний характер філософії епохи Відродження. Філософія людини Р. Декарта.
94. Соціокультурні та теоретико-методологічні передумови «антропологічного повороту» у європейській філософії кін. XIX–XX ст. Ірраціоналізм та волюнтаризм А.Шопенгауера та Ф.Ніцше. Екзистенціалізм і персоналізм: загальна характеристика. Сучасна антропологічна світоглядна установка.
95. Антропологізація наукового знання в кін. XX поч. XXI ст. Антропний принцип: онтологічний та методологічний аспекти. Ідея «людиномірності» науки.
96. Предмет та основні напрямки біоетики. Наукові та соціокультурні передумови виникнення біоетики. Основні теоретичні та методологічні засади сучасної біоетики.
97. Особистість лікаря-стоматолога та впровадження принципів біоетики у стоматологічну практику.
98. Біомедична етика Т. Бочампа і Дж. Чілдреса.
99. Соціально-етичні проблеми розподілу ресурсів у системі охорони здоров'я. Європейська біоетика та біоправо.
100. Смерть як філософське, соціокультурне та медичне явище. Право людини на гідне вмирання та смерть.
101. Етико-правові питання репродукції людини. Цінність сім'ї Валеологічна, психосоматична, екологічна та біоетичні моделі здоров'я. Біоетика та християнство.
102. Роль цінностей, моральних теорій та принципів біоетики в вирішенні моральних дилем в різних галузях практичної медицини, зокрема стоматології.
103. Процедура отримання інформованої згоди як механізм захисту прав учасника дослідження (пацієнта, волонтера).
104. Науково-методологічні аспекти дослідження та біоетика. Контроль за якістю дослідження. Біомедичні дослідження. Особливості клінічних та доклінічних досліджень.
105. Медико-етичні та правові проблеми клінічних випробувань лікарських препаратів і медичної апаратури. Принципи доказової медицини. Основні принципи належної клінічної практики.
106. Принципи роботи комітетів з етики. Центральні та локальні комітети з етики. Комітети з етики при клініках.
107. Закономірності розвитку біоетики. Екологічна та медична біоетика. Ризики сучасних технологій та біобезпека. Етико-правові засади регулювання біобезпеки в світі та в Україні.
108. Біоетика та медична генетика. Юридичні та етичні питання застосування технології стовбурових клітин в Україні.
109. Цінності та принципи глобальної біоетики та ноетики. Життя як неметафізична сутність. Вчення А. Швайцера про благоговіння перед життям.

13. Методичне забезпечення дисципліни:

1. Робоча навчальна програма з дисципліни «Філософія та методологія науково-медичного пізнання».
2. Лекції з дисципліни (тексти, презентації).
3. Методичні розробки семінарських занять.
4. Питання та завдання для поточного контролю знань і вмінь аспірантів та здобувачів.
5. Методичні розробки для аспірантів та здобувачів із самостійної позааудиторної роботи.
6. Підручники та навчальні посібники.
7. Наукові роботи професорсько-викладацького складу кафедри та інших дослідників з проблем філософії та методології науки.
8. Перелік питань та білети до іспиту.

14. Рекомендована література

а) основна:

1. Запорожан В. М. Біоетика та біобезпека: національний підручник / В. М. Запорожан, М. Л. Аряєв. — К. : Здоров'я, 2013. — 456 с.
2. Запорожан В. М. Етика розуму в добу технологічних викликів / В. М. Запорожан, І. А. Доннікова, В. Б. Ханжи // Біоетика: від теорії до практики / відп. ред. О. О. Кришталь. — Київ : ВД «Авіцена», 2021. — С. 17–28.
3. Запорожан В. М. Етюди про моральність. Нооетичний аспект / В. М. Запорожан. — Одеса : ОНМедУ, 2015. — 160 с.
4. Петрушенко В. Філософія і методологія науки – Навчальний посібник / В. Петрушенко ; вид. 2-ге, випр. і доп. — Львів : Новий Світ – 2000, 2021. — 200 с.
5. Філософія основних сфер і напрямів людської життєдіяльності : навчальний словник-довідник / За наук. ред. д. філос. наук., проф. В. Л. Петрушенка. — Львів : Новий Світ-2000, 2022. — 342 с.
6. Філософія науки : підручник / І. С. Добронравова, Л. І. Сидоренко, В. Л. Чуйко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2018. — 255 с.
7. Johansson L-G. Philosophy of science for scientists / Lars-G Johansson. — Cham : Springer IP, 2019. — 257 p.
8. Petrushenko V. Lectures in Philosophy. Tutorial Book in English / Viktor Petrushenko, Oksana Petrushenko. — Lviv : Magnolia 2006, 2018. — 284 p.

б) додаткова:

1. Bardon A. A Brief History of the Philosophy of Time / A. Bardon. — New York : Oxford University Press, 2013. — IX, 185 p. : ill.
2. Khanzhy V. B. The interpretation of Husserl's time-consciousness in the reconstruction of the concept of anthropic time. Part one / V. B. Khanzhy, Lyashenko D. M. // Anthropological Measurements of Philosophical Research. — 2023. — № 23. — Pp. 117–132. — Режим доступу : <https://repo.odmu.edu.ua:443/xmlui/handle/123456789/13339>
3. Khanzhy V. B. The interpretation of Husserl's time-consciousness in the reconstruction of the concept of anthropic time. Part two / V. B. Khanzhy, Lyashenko D. M. // Anthropological Measurements of Philosophical Research. — 2023. — № 24. — Pp. 101–117. — Режим доступу : <http://ampr.diit.edu.ua/article/view/295485/288381>
4. Philosophy: teaching guide for foreign students / A. V. Sinitsyna, U. R. Mandryk. — Львів : Новий Світ – 2000, 2018. — 200 с.
5. Prigogine I. Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature / I. Prigogine, I. Stengers / Foreword by Alvin Toffler. — London : Verso, 2017. — 384 p.

15. Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. <http://www.nbuv.gov.ua/>
2. Національна наукова медична бібліотека України. <http://library.gov.ua/>
3. Бібліотека Одеського національного медичного університету (друковані праці та електронний ресурс). <https://library.odmu.edu.ua/catalog/>
4. Бібліотека кафедри філософії та біоетики ОНМедУ. <https://info.odmu.edu.ua/chair/philosophy/file>